

GÜRCÜ KAYNAKLARININ IŞIĞINDA ORTA ÇAĞ GÜRCİSTAN'INDA ASKERÎ TEŞKİLAT VE SAVAŞ TEÇHİZATI

MILITARY ORGANIZATION AND WAR EQUIPMENT IN MEDIEVAL GEORGIA IN THE LIGHT OF GEORGIAN SOURCES

Abdurrahman SEÇKİN*

Makale Bilgisi

Başvuru: 18 Ekim 2024

Kabul: 26 Aralık 2024

Article Info

Received: February 18, 2024

Accepted: December 26, 2024

Öz

Gürcistan Krallığı'nın siyasi ve ekonomik gücünün altın çağı Kral IV. Davit ve Kraliçe Tamar dönemine dayanır. Altın çağda siyasi istikrar, ekonomik refah ve ordunun gücü bu dönemdeki askerî başarılar Gürcistan'ın gücünü bölgede artırmış, krallığın altın çağının yaşamasını sağlamıştır. Kral IV. Davit kendi döneminde Kıpçak halkını (yaklaşık 200 bin nüfusu) bölgeye yerleştirmiş ve bunlardan aile başına her daim hazır bir ordu teşkil etmiştir. Bu ayrıca Gürcü Krallığı'nın ilk düzenli ordu denemelerinin temelini oluşturmuştur. Gürcistan'ın coğrafi konumu Orta Çağ boyunca diğer ülkelerle ticari, sosyal ve kültürel ilişkilerini çok yoğun hâle getirmiştir. Ordunun yapısı ve teçhizatı o dönemde Gürcistan'ın gücünü belirleyen önemli unsurlardan biridir. Gürcistan'ın savaş araç gereçleri çeşitli dönemlerde farklılık göstermiştir. Bunun yanında çoğunlukla kılıçlar, mızraklar, yaylar ve oklar gibi geleneksel silahlar yaygın biçimde kullanılmıştır.

Gürcistan'ın Doğu ile Batı arasında bir ülke olması farklı kültürlerden etkilenmesine yol açmış ve bu etkileşim silah ve teçhizat tasarımında yansımalarını göstermiştir. Bu çalışmada ordunun yapısı ve kullandığı savaş teçhizatı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kral IV. Davit, Hancali, Düzenli Ordu, Kıpçaklar, Gorda

Abstract

The golden age of the political and economic power of the Kingdom of Georgia dates back to the reign of King Davit IV and Queen Tamar. Political stability and economic prosperity in the golden age, the strength of the army, military successes in this period increased the influence of Georgia's power in the region and ensured the

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi; Fen-Edebiyat Fakültesi; Tarih Bölümü; Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı; abdurrahmanseckin@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2766-630X. Kars-Türkiye.

golden age of the kingdom. King Davit IV settled the Kipchak remnants (about 200 thousand inhabitants) in the region during the Agmashenebeli period and formed an ever-ready army per family. This was the basis for the first regular army experiments of the Georgian Kingdom. Georgia's geographical location intensified its commercial, social and cultural relations with other countries throughout the Middle Ages. The structure and equipment of the army was one of the important factors determining the power of Georgia at that time. Georgia's war equipment differed in various periods. However, in general, traditional weapons such as swords, spears, bows and arrows were widely used.

The fact that Georgia is a country between East and West has made it inevitable for it to be influenced by different cultures and for this interaction to be reflected in the design of weapons and equipment. In this study, the structure of the army and the war equipment used will be analysed.

Keywords: King Davit IV, Khanjali, Regular Army, Kipchaks, Gorda.

Giriş

Gürcistan'ın binlerce yıla yayılan tarihi büyük ölçüde savaşlarla şekillenmiştir.¹ Zor jeopolitik koşullar ülkeyi korumak için tarih boyunca sürekli savaşmayı zorunlu kılmıştır. Barış dönemleri ise Gürcü tarihinde nadiren görülmüştür.²

Sürekli savaş içinde olmak Gürcistan'da büyük bir savaş deneyimi kusursuz ordu bilgisi ve bir tahkimat ağının geliştirilmesini sağlamıştır. Ayrıca askeri silahlarının gelişimi ve çeşitliliği zorunlu hale gelmiştir. Çünkü silahların yetersizliği ve çeşitlerdeki kısıtlılık devletlerin dünyadaki pek çok savaşta sağ çıkmanın mümkün olmayacağı anlamına geliyordu. Bu nedenle Gürcüler kendilerini savaşçı ruhlu ve askerî sanatın mükemmel bir uzmanı olarak nitelendirirler.³

Gürcistan, özellikle jeopolitik konumu nedeniyle, eski zamanlardan beri gelişimini etkileyen birçok zorlukla karşı karşıya kaldı. Gürcistan, Doğu ile Batı arasındaki ticaret yollarının üzerinde Güney Kafkasya da stratejik bir konuma sahipti. Bu konum Karadeniz limanları ile İran ve Orta Asya'ya uzanan yollar arasında bağlantı sağlıyordu. Kuzeyde Büyük Kafkas Dağları doğal bir savunma hattı oluştururken güneyde Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi güçlü

¹ Giorgi Beridze, *Sakartvelos Samxedro İstoriis Periodizacia (Sakitxis dayenebis Cda)*, İvane Javajshvilis saxelobis Tbilisis saxelmwifo universitetis Saqartvelos İstoriis İnstitutis Shromebi, IX, Tbilisi 2015, s. 316.

² Khatuna İoseliani, *Tradiciuli Kartuli Sabrdzolo İaragi*, Meomris Biblioteka, No 21, Sakartvelos Sheiaraghebuli Zalebis Gaertianebuli Stabi J7 Samxedro Ganatlebisa da sabrdzolo Momzadebis Departamenti, İv. Javakhishvilis İstoriisa da Etnologiis İnstitutu, Tbilisi 2008, s. 3.

³ İoseliani, 2008, s. 3.

komşularla sınırlarını paylaşıyordu. Bu durum Gürcistan'ı hem ekonomik ve kültürel alışverişin hem de askeri mücadelelerin merkezi hâline getirdi. Bölge Hristiyanlık ve İslam dünyalarının kesişiminde yer alması nedeniyle dinî ve politik çatışmaların da odak noktasıydı.⁴ Bu durum en çok orduyu etkiledi. Gürcistan çok eski zamanlardan beri askerî ilişkilerin gelişmesine, silah ve savunma çeşitliliğinin artmasına ve kusursuz tahkimatın oluşumuna yol açan güçlü işgalcilerle karşı karşıya kalma. Sürekli tekrar eden askerî ilişkiler Gürcü savaş sanatlarının zamanla ilerlemesini sağlamıştır. Tekamülü hem yerel yasalara uygun olarak hem de düşmanın askerî çalışmalarından alınan ayrıntılar temelinde gerçekleşti. Bu bileşim yüzyıllar boyunca diğer modern ülkelerin askerî çalışmalarına uymayan Gürcü savaş sanatını oluşturdu.

Gürcülerin savaş yöntemi tüm coğrafi çevreyi, stratejiyi, taktikleri, silahlanmayı dikkate aldı, böylece asıl sorun en iyi şekilde çözüldü. Gürcü Devleti her zaman nispeten küçük bir güçle çok sayıda düşmanı yenmeyi başardı.⁵

Her ulusun askerî örgütlenmesi kendi toplumsal yapısını yansıtır; öyle ki birinin değişmesi durumunda diğeri de değişir. Toplumsal değişim, askerî örgütlenmeye de yansır. Sosyal organizasyon bir ulusun askerî bileşeninin bileşimini belirler ve bu da taktikleri belirler.

Orta Çağ Gürcistan'ında sosyal düzenin kurulmasında askerî işlerin büyük önem taşıdığı açıktır. Orta Çağ Gürcü toplumunun Batı Avrupa feodalizmine benzediği Gürcü tarihçiliğinde yaygın bir kanıdır ve bu ifade tüm Gürcü tarihçileri tarafından paylaşılmaktadır.⁶ Savaş sanatlarının incelenmesi, tüm ulusların tarihi için büyük önem taşımaktadır. Bir milletin tarihi; ağırlıklı olarak siyasi, sosyoekonomik ve kültürel alanlarına göre yazılıyorsa savaş sanatları da her zaman bu alanların önemli bir parçasıdır. Savaşlar, ordular ve askerî liderler sayesinde, bir ülkenin güçlenmesi ve uluslararası alanda yer alması mümkündür.⁷

Gürcü Ordusunun Yapısı

Gürcistan'da feodal sistem, XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren derebeylik ilişkilerinin daha da derinleşmesini ve ülkenin askerî

⁴ David Marshall Lang, *Gürcüler*, Ceylan Yayınları, İstanbul 1997, s. 15; Natalie Tavadze, *Geopolitics of the Central Caucasus*, <https://www.geopoliticalmonitor.com/the-geopolitics-of-the-central-caucasus/> 22.11.2024. 23:00

⁵ Khatuna İoseliani, *Samxedro Shenaertbis Aghmnishvneli Kartul Terminologia, İstoriul-Etnologiuri Dziejani XII*, Tbilisi 2010, s. 5.

⁶ Mamuka Tsurtsumia, *Shua Saukuneebis Kartuli Laşkari (900-1700) Organizacia, Taktika Sheiarageba*, İvane JavaxiSvilis Saxelobis Tbilisis Saxelmwifo Universiteti Humanitarul Mecnierebata Fakulteti SaqarTvelos İstoriis İnstituti, Sadoktoro Disertacia, Tbilisi 2014, s. 16.

⁷ Khatuna İoseliani, *Samkhedro Etiketis Sagitkhebi*, İstoriu-Etnografiuli Dziejani, XIV, Tbilisi 2012, s. 4.

örgütlenmesinde önemli değişiklikleri beraberinde getirdi. Bölgedeki askerî işler tamamen feodal beylerin (soylular, büyük aristokratlar) tekelindeydi. Gürcistan'da Batı Avrupa'da olduğu gibi askerlik hizmeti bir kast haline geldi.

Gürcistan'da Aznavur* süvari milisleri ve Batı Avrupa'daki şövalye silahlı örgütü feodal hiyerarşiye dayanıyordu. Büyük feodal beyler, doğrudan kralın vasalı idi ve gerekirse kendi himayelerindeki orduyu kralın bayrağı altında toplarlardı. Gürcistan'ın birleşmesinden sonra (X. yüzyılın sonları ve XI. yüzyılın başları) ülkenin askerî organizasyonu daha fazla gelişme imkânı buldu. Birleşmeden önceki dönemde silahlı kuvvetlerin en yüksek organizasyon birimi ise beylik (saersitav) ordusuydu. Ancak birleşme sonrası askerî idarî birimlerin sayısındaki artış devletin hem askerî yapısında hem de topraklarında genişlemelere sebep oldu.

Birkaç milliyetçi güçten oluşacak yeni ve daha büyük bir ittifak ihtiyacı XI. yüzyılın ilk yarısında Gürcistan Krallığı'nın üç ana bölgesi (Abhazya, yani Batı Gürcistan, Güney Gürcistan ve Kartli*) temelinde üç büyük organizasyon birimi oluşturulmasını sağladı. Bu üç büyük organizasyon Abhaz ordusu veya dâhili ordu, üst ordu, Kartli ordusu idi.⁸ Savaşta bu birimler bir dereceye kadar taktiksel bağımsızlığa sahipti. Daha sonra bu birliklerin sayısı dörde ulaştı ve bunların temelinde bir askerî bölge-bayraklar sistemi oluşturuldu. Böylece Gürcü feodal silahlı örgütünün ana bileşenini Aznavur süvari milisleri oluşturdu. Ek olarak kralların ve prenslerin az sayıda kalıcı müfrezesi ortaya çıktı. Dağlı piyadelerin önemi özellikle gelişmiş feodalizm çağında aristokrat ordunun gerisinde kaldı.⁹

Kral IV. Davit (1089-1125), XII. yüzyılın ilk çeyreğinde Gürcistan ordusunu eğitmeyi ve organize etmeyi, askerî operasyonların taktik ve stratejisini belirlemeyi aynı zamanda da geliştirmeyi amaçlayan bir dizi önlem aldı.¹⁰ Kral IV. Davit kendine sadık askerler topladı ve ordusunu kalıcı, güçlü bir kişisel muhafız birliği hâline getirdi. Böylece Gürcistan kralı, ülkenin belirli bölgelerine değerli memurlarını atadı ve doğal olarak yönettiği ordu,

* Asilzade, Aznavur. Feodal toplumun yönetici sınıfının temsilcisidir. Bk. *Kartuli Sabchota Sakartvelos Enciklopedia*, Tomi I, Tbilisi 1975, s. 214.

* Kartli, Gürcistan'ın en büyük tarihi ve etnografik bölgesidir. Mevcut idari-bölgesel bölünmeye göre Kartli, Khashuri, Kareli, Gori, Tskhinvali, Java, Znauri (Kornisi), Akhalkori, Kaspi, Mtskheta, Dusheti, Tetritskaro, Bolnisi, Marneuli, Dmanisi, Gardabani ilçelerini içermektedir. Bk. Roland Topçışvili, *Sakartvelos İstoriul Etnografiuli Mkhareebi*, Tbilisi 2017, s. 17.

⁸ Giorgi Ançabadze, *Sakartvelos Samkhedro İstoriis Sagitkhebi, 1921 Tslamde*, İlias Sakhemsipo Universitetis Gamomcemloba, Tbilisi 2011, s. 49.

⁹ Ançabadze, 2011, s. 50.

¹⁰ Roin Metreveli, *Didni Sakmeni, XI S. Meore Nakhevarisa da XII S. Pirveli Meotkhedis Sakartvelos İstoriis Zogierti Sakitkhi*, Sabchota Sakartvelo, Tbilisi 1978, s. 126.

kralın aktif bir destekçisi, ona sadık bir iradesinin uygulayıcısı olacaktı ve ona muhalefet etmeyecekti.

Kral IV. Davit, ordunun asker sayısını artırmak, düzgün bir şekilde silahlandırmak ve eğitmek için elinden geleni yaptı. Disiplini sağlamaya özel önem verdi. Divit'in saltanatı öncesinde, Gürcü ordusu esaret ve vebadan yorulmuş küçük bir birlik idi. Aynı zamanda ordu düşmanın şiddetine yenik düşmüş, teçhizatsız ve savaş tecrübesinden yoksundu.¹¹

Bunun tersine Kral IV. Davit, silahlı kuvvetlerin sayısını artırdı. Daimî birliklerin, 5.000 savaşçıdan ve Hristiyanlaştırılmış yabancılardan oluşan yeni bir müfrezesini kurdu. Buna ek olarak kral, büyük Kıpçak halklarını (aileleriyle birlikte 40.000 savaşçı) Kuzey Kafkasya'dan askerlik hizmeti şartıyla Gürcistan'a yerleştirdi. Bu durumu hem özel hem de eğitici ve popüler literatürde sık sık Kral IV. Davit Kıpçaklardan 40.000 kişilik kalıcı bir ordu kurmuş gibi okuruz. Bazı bilim adamları, Davit'in daimî ordusunun 60-65 bin olduğunu tahmin ediyor. Bu, kaynakların yanlış anlaşılmasından doğan bir hatadır. Gürcistan, o dönem bu kadar çok sayıda kalıcı askeri ekonomik olarak destekleyemezdi. Kıpçakların hizmeti milis niteliğindeydi ve bu halklar daha çok Doğu Gürcistan'ın sınır bölgelerine yerleştirildi. Bu yerleşik gruplar, geleneksel olarak hayvancılıkla uğraşıyordu. Sınırları koruyor ve gerektiğinde hafif süvari müfrezeleriyle destek sağlıyorlardı.¹²

Kral IV. Davit, Kıpçak ordusunun silahlarını kraliyet deposundan dağıtıyordu ve atlar da doğrudan kralın ahırlarından sağlanıyordu. Kral, ilgili yetkililer tarafından toplanan olağanüstü bir vergi olan Kıpçak vergisi Sakivchagho'yu* uygulamaya koydu. Kıpçak ailelerinin, sürekli olarak bir savaşçı çıkarma yönünde feodal bir yükümlülüğü vardı. Böylece 1118-1119'da çok önemli olan kalıcı bir ordunun yaratılması meselesi büyük ölçüde çözüldü.¹³ İlk dönemlerde bir seferde toplayabilecekleri azami asker sayısı, 15-20 bin atlıyı geçmemekle birlikte bu sayı o dönemde hiç de azımsanacak bir miktar değildi. Kral IV. Davit, saltanatının son yıllarında 60.000'e kadar savaşçıyı sahaya çıkarabilecek güce ulaştı.¹⁴ Gürcü ordusunun o dönemdeki askerî kuralları ve teşkilat yapısının temelinde Bizans etkisi bulunmaktaydı. Ancak zamanla bu görüş yerini Müslüman ordu sistemine bıraktı. Bununla

¹¹ Roin Metreveli, *Davit IV Aghmashenebeli*, Sabchota Sakartvelo, Tbilisi 1986, s. 153.

¹² Ançabadze, 2011, s. 51.

* Kral IV. Davit döneminde, Gürcü halkından görevli memurlar tarafından toplanan ve Sakivchagho ya da Mesakivchaghe olarak adlandırılan olağanüstü vergi, zamanla halk üzerinde ciddi bir yük oluşturmuş ve ekonomik zorluklara yol açmıştır. Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için Roin Metreveli'nin Kral IV. Davit adlı kitabına başvurulabilir.

¹³ Goça Ratiani, *İstoriāni*, *İstoriul- Şemecnebiti Jurnalı*, No, 10(34), Oktomberi, Tbilisi 2013, s. 16.

¹⁴ Ançabadze, 2011, s. 51.

birlikte, Arap askerî sistemi Gürcistan'da öyle bir şekilde değiştirilmiş, düzeltilmiş ve geliştirilmişti ki, ortaya çıkan düzen, doğrudan Gürcü ordusunun özgün yapısını yansıtmaktaydı. O zamanın Gürcü askerî sanatı Bizans ve ardından Batı Avrupalı şövalyelerinin taktikleri, göğüs göğüse mücadelelere dayanıyordu. Ordu birkaç parçaya, bölünmüş olmasına rağmen, savaş sırasında bir bölük diğerini takip etti, biri diğerini güçlendirdi ve gerektiğinde yardım etti.¹⁵

Düzenli Ordu Kurma Faaliyetleri

Gürcü tarihçileri, Davit'in askerî bir reform gerçekleştirdiğine Kıpçak savaşçılarından daimî ordu teşkil ettiğine inanmaktadır. Özellikle göçebelere kalıcı bir ordu yaratmak düşünülemezdi. Böyle bir yapı, tarihte bulunamaz ve tek örneğinin Gürcistan'da olduğu iddiası inandırıcı değildir. Daimî ordu, tek görevi askerlik olan, uzun süre silahlı olan bir grup savaşçı anlamına gelir. Bir savaşçı için böyle bir hizmetin motivasyonu, bir devlet kimliği duygusu ve devlet tarafından kendisi ve ailesinin varlığı için yeterli olacak maddi araçların sağlanmasıdır. Devletin kalıcı bir orduya sahip olma isteği, yüksek ölüm riski taşıyan savaşçının her türlü emri yerine getirme konusundaki hazırlığı, disiplini ve yeteneğidir. Bu faktörler, kalıcı ordulara ek olarak, kışla sistemi, muharebe eğitimi, silah üretimi, özel hizmet personeli gibi altyapıyı ve uyarlanmış bir ekonomik sistemi sağlayarak ulusal orduyu meydana getirdi.¹⁶ Gürcistan, Kraliçe Tamar'ın saltanatı sırasında gücünün zirvesine ulaşırken, bu dönemdeki ordunun yapısı ve işleyişi, IV. Davit'in gerçekleştirdiği askerî reformların ve daimî bir ordu sisteminin temellerinin üzerine inşa edilmişti.

Kraliçe Tamar döneminde Gürcistan'ın silahlı kuvvetleri, daimî birlikler, milisler ve yardımcı müfrezelerden oluşuyordu. Ordu türlerinin en büyüğü ise Ahıskahılar, Taolular*, Abhazlar, Kahetliler* ve Kartliler* gibi bölgesel kabile prensiplerine dayanıyordu. Yardımcı kuvvetler, vasallıklardan gelen müfrezelerin yanı sıra müttefik ve paralı asker birliklerinden oluşuyordu. Bu paralı askerler genellikle Kuzey Kafkasya'dan, özellikle Kıpçaklar, Osetler,

¹⁵ İoseb Gedevanişvili, *Samkhedro Khelovneba Sakartverloşi: Nimuşebi Samkhedro İstoriidan*, Şroma, Tbilisi 1915, s. 55-56.

¹⁶ Soso Margişvili, *Mitebi da Realoba Davit Aghmashenebelis Mefobis Shesakheb, Omi Selchukta Samyaros Winaaghmdag, Gamomcemloba Siesta*, Tbilisi 2006, s. 99.

* Tao-Klarceti" terimi, bilimsel literatürde XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başlanmış olup tarihsel olarak Meskhethi, Zemo Kartli veya Samtskhe Saatabago olarak adlandırılan (daha doğru bir ifade ile Meskhethi'nin bugün Türkiye sınırları içinde kalan esas kısmı) coğrafyayı ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bk. *Tao-Klarceti Tarih ve Kültür Araştırmaları*, ed. Buba Kudava, Goça Saitidze, Tiflis 2018, s. 13.

* Doğu Gürcistan'da Kakheti bölgesinde yaşayan halka verilen addır.

* Doğu Gürcistan'ın en büyük Tarihi ve coğrafi bölgesidir. Shida Kartli, Kvemo Kartli ve Samtshe-Cavaheti bölgelerinden oluşmaktadır. Kartli de yaşayan Gürcüleri ifade eder.

Lekler, Adigeler ve Çeçen-İnguş kabilelerinden geliyordu. XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde, Gürcistan sahaya 60-90 bin savaşçı sürebiliyordu. Bu kuvvetlerin büyük bir kısmı iyi silahlanmış ve iyi eğitilmiş süvarilerden oluşuyordu.¹⁷

Gürcü ordusu savaşta "Bayraklara" göre örgütlenirdi. "Bayrak," feodal milisleri askerî bölgelerle bu bölgelere bağlı müfrezelerden bir araya getirirdi. Gürcistan'ın savaşlarında dört bayrak vardı: Öncü bayrak (Güney Gürcü vatandaşları), Sağ bayrak (Batı Gürcü vatandaşları), Sol bayrak (Kakhet-Hereti) ve Kral bayrağı (Kartli). Savaş alanındaki bayraklar, sırasıyla savaş oluşumunun taktik unsurlarını temsil ediyordu ve bu, Gürcü savaş sanatlarının yüksek düzeye ulaştığının göstergesiydi. Özellikle Gürcüler, Pasinler (Basian) Savaşı'nda üç parçalı bir savaş düzeni kullandılar.¹⁸

Basian Muharebesi (1203), Erzurum'un kuzeydoğusundaki Basian Vadisi'nde, Gürcü ordusu ile Selçuklu Türkleri arasında gerçekleşen önemli bir savaştır. Gürcülerin güçlenmesinden rahatsızlık duyan Anadolu Selçuklu Sultanı II. Rükneddin Süleymanşah (1196-1204), Gürcistan üzerine sefer düzenleme kararı aldı. Kartlis Tshovreba¹⁹ adlı Gürcü kroniğine göre, Süleymanşah'ın ordusunun büyüklüğü 400 bin olarak aktarılmaktadır; ancak bu rakamın büyük ölçüde abartılmış olması muhtemeldir.

Rükneddin Süleymanşah idaresinde Erzurum'dan hareket eden 100 bin kişilik Türk ordusu, Pasinler üzerinden Sarıkamış istikametine doğru yoluna devam ederken Micingerd Kalesi civarında bulunan Erzurum-Kars yolu üzerindeki Bolositek'e, Boloni (Boliscikhed Kalesi-Günümüz Hasankale) geldi ve ordugâh kurdu.²⁰ Ardından Süleymanşah Gürcü Kraliçesi Tamar'a teslimiyet talebini içeren bir mektup gönderdi. Gürcü hanedanı, orduyu toplamak için zaman kazanmak amacıyla müzakereleri kasıtlı olarak uzattı. Bu süreçte Gürcüler inisiyatifi ele geçirerek, 27 Haziran 1203 tarihinde Davit Soslan komutasında Selçuklu kampına ani bir saldırı düzenlediler. Davit Soslan, üç parçalı savaş düzenini stratejik olarak etkili bir şekilde kullanarak düşmanı hazırlıksız yakaladı. Rükneddin, Gürcülerin sağ ve sol kanatlardan saldıracağını tahmin edemedi. Şiddetli bir çarpışmanın ardından savaş, Gürcülerin zaferiyle sonuçlandı. Selçuklu ordusundan birçok asker esir alınırken, büyük ganimetler ve Sultan'ın sancağı Gürcüler tarafından ele geçirildi. Sultan Rükneddin ise savaş alanından ayrılarak önce Erzurum'a

¹⁷ Ançabadze, 2011, s. 53.

¹⁸ Ançabadze, 2011, s. 55.

¹⁹ Kartlis Tshovreba, Tshovreba Tsminda Mefe Tamarisi, Akhali Kartlis Tshovreba, Saeklesio Gamomcemloba, Akhali İveroni, Tbilisi 2012, s. 65.

²⁰ Ömer Subaşı, *Gürcistan Krallığı (XI-XIV. Yüzyıllar)*, Selenge Yayınları, İstanbul 2022, s. 43.

ardından başkentine döndü.²¹ Bu savaşın tarihini Gaffari ve Müneccimbaşı 23 Temmuz 1202 olarak vermektedirler²² lakin Gürcü literatüründe 27 Haziran 1203 olarak tarihlendirilmiştir.²³

İrakli Jojadze, Kral IV. Davit ve Kraliçe Tamar dönemlerini Gürcistan'ın askerî, siyasi, ekonomik ve kültürel refahının yanı sıra birliğinin ve bağımsızlığının altın çağı olarak kabul etmekte ve bu dönemde yapılan savaşların 131'inin kazanıldığını, yalnızca 5 savaşta yenilgi alındığını ifade etmektedir.²⁴

Askerî Eğitim

Orta Çağ'da çeşitli seviyelerden oluşan oldukça organize bir sosyal askerî eğitim mekanizması işliyor olmasına rağmen, özel bir askerî okul veya sistematik bir eğitim altyapısı yoktu. Feodal devletin üyeleri olan yüksek sosyal sınıfların temsilcileri için askerî eğitim süreci, çocukluktan itibaren başlar ve bu süre zarfında ata binmeyi, farklı türlerdeki silahları kullanmayı öğrenirler. Bu aşamada, silah kullanma ve askerî işlerle ilgili temel beceriler kazanılır ve askerî eğitim bireysel bir süreç hâline gelir. Daha sonra, eğitim biçimleri esas olarak şövalye turnuvaları, çeşitli spor oyunları ve avcılık faaliyetleriyle şekillenmeye başladı. Bu esnada, orta çağ savaşçıları, savaşları yürütmek için gerekli bir koşul olan ortak eylem becerilerini kazandılar, ancak herhangi bir turnuva veya avlanma süreci savaş koşullarına ne kadar yakın olursa olsun, hiçbirisi gerçek savaş deneyiminin yerini alamazdı. Küçük ölçekli savaşlar (çoğunlukla sınır baskınlarına ve sınır çatışmalarına katılım) eğitimin en etkili biçimiydi.²⁵ Kral IV. Davit kraliyet sarayının büyük planları için uygun bir askerî güce ihtiyacı vardı. Genç kral "Span'ı" yetiştirdi, onları silahlar ve atlarla donattı ve eğitmeye başladı. Davit orduya sıkı bir askerî disiplin getirdi, orduda söylenen şeytani şarkıları, küfürleri ve tüm ahlaksızlıkları ortadan kaldırıldı. Gürcistan Kralı ordunun eğitiminde birçok yenilik getirdi ve askerlere cesaret ve yiğitlik aşıladı.²⁶

Düzenli bir askerî eğitim almayan ve askerliği yalnızca bir görev olarak kabul eden Orta Çağ'ın feodal orduları doğal olarak disiplinsiz savaşçılar

²¹ Elguja Mezmarishvili, *Kartuli Samxedro Terminebi da Ganmartebebi Samxedro Dargebis Mixedvit*, Tbilisi 2018, s. 59.

²² Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca, İstanbul 2016, s. 93.

²³ Roin Metreveli, *Mefe Tamari*, Ganatleba, Tbilisi 1991, s. 186-187.

²⁴ Irakli Jojadze, *Narkvevebi Sakartvelos Samxedro Khelovebis İstoriidan*, Gamomcemloba Samchota Sakartvelo, Tbilisi 1990, s. 129.

²⁵ Margișvili, Soso, *Şua Saukuneebis Samkhedro Khelovnebis da Sakartvelos Politikuri İstoria*, IX-XV Saukuneebşi, Natsili 1, Tbilisi 2008, s. 100.

* Spani, Gürcü literatüründe Ordu, askerler ve savaşçılar manasındadır.

²⁶ *Kartlis Tskhovreba*, S. Yauçişvilis mier, Tomi I, Sakhelgami, Tbilisi 1955, s. 352.

olarak kaldı. Feodal devletler, Bizans'ta olduğu gibi, bir dizi yasal düzenlemeyle disiplinsizliğe karşı mücadele etmeye çalıştılar. Vardan'ın *Dünya Tarihi* adlı eserinde, Gürcistan Kralı III. Giorgi'nin büyük ve küçük askeri suçlara ve çeşitli askeri ihlallere ağır cezalar öngören bir kanun çıkardığı belirtilir.²⁷ Benzer şekilde Cengiz Han 1220'de generalleri Cebe, Subutay ve Tokuçar'ı görevlendirdiğinde, disiplinsizlik ve yağmacılığa karşı kesin bir duruş sergiledi. Generallerin yağmadan menedilmesi talimatını verdi, ancak Tokuçar, Herat bölgesinde bu emre uymayarak bölgenin bir kısmını yağmaladı. Bunun üzerine Cengiz Han, itaatsizliği nedeniyle Tokuçar'ı idam etmeyi düşündü. Ancak daha sonra onu şiddetle azarlayarak komutanlık görevinden azletti ve sıradan bir savaşçı rütbesine indirdi.²⁸ Disiplinsizliğe yönelik benzer cezalar, İspanyol krallıklarında nöbet sırasında uyuyakalan savaşçılara uygulanıyordu. Ayrıca, savaş sırasında görevlerinden ayrılan askerlerin cezalandırılması, bazı Müslüman ordularında da görülmekteydi. Farklı bölgelerden ve milletlerden oluşan feodal ordularda disiplin düzeyini yasama yoluyla sağlamak zor bir işti ve disiplin olmadan her ordu askerî başarısızlığa mahkumdu.²⁹

Gürcü Savaş Sanatının Gelişimi

Sulhan-Saba Orbeliani, Gürcü ordusunun yönetimi hakkında çok ilginç bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre, Kral tarafından temsil edilen başkomutana ek olarak Gürcü ordusunun, işlevleri açıkça tanımlanmış ve farklılaştırılmış üç ana lideri vardı: Ordu komutanı, kraldan sonra en yetkili kişiydi. Şövalyelerin başı (Mkhedartmodzguari), askerlerin nerede harekete geçileceğini, birliklerin nasıl konuşlandırılacağını ve ne tür bir saldırının gerçekleştirileceğini önerdiğinden bir nevi askerî harekât danışmanı olarak kabul edilebilir (Mkhedartmyvanebeli). Yani ordunun lideri, kritik bir durumda pusu, saldırı veya saldırıları planlar.

Gürcü silahlı kuvvetlerini belirtmek için Eri, Jari-Mkhedroba, Spa, Laşkari gibi terimler kullanılmıştır. Bu terimler genel anlamda ordu mensubunu nitelemektedir. Ordu için kullanılan en eski terim ise "Eri" idi.³⁰ Bu terimlere ek olarak Gürcü silahlı kuvvetlerinde yüzyıllardır Spa ve Laşkari ordu terimleri de kullanılmaktadır. Spa ve Laşkari, Farsça kökenli sözcüklerdir. Ivane Javakhishvili'ye göre "Ordu" ve "Spani", spi'nin çoğul hâlidir ve Gürcücede özel anlamlarda kullanılmış ve olağanüstü kavramları ifade eden terimler hâline gelmiştir. Kaynaklar inceledikten sonra "Lashkarni" ve

²⁷ Vardan Araveltsi, *Msoflia İstoria*, Dzveli Somkhuridan Targmnes, Eka Kvaçantiradze, Nodar Şoşiaşvili, Artanuji 2024, s. 182.

²⁸ Yavuz Delibalta, *Moğolların Harp Taktikleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2024, s. 110-111.

²⁹ Margişvili, 2008, s. 102.

³⁰ İoseliani, 2010, s. 5.

"Spani"nin yüksek bir askerî çevre, "Asil ve Şanlı" bir hükümet veya bir kurum anlamına geldiği sonucuna varılmıştır. Temsilcileri "Sadece savaşçılar değil, savaşçıların seçilmiş bir parçası, ülkenin servetini ve refahını önemseyen bir grup" idi. İvane Javakhişvili, savaşçıların bu bölümünü Orta Çağ Avrupa Şövalyeleri'ne benzetiyor.

Halk şiirlerine gelince burada ordudan "Spa" olarak bahsedilir, ayrıca "Spa" tabirinin az sayıdaki birlikleri nitelediğini belirtmek gerekir. Örneğin Svan* şiirlerinde iki veya üç düzine savaşçıdan oluşan bir müfrezeye ordu denilirdi. Gürcü yazılı kaynaklarından elde edilen verilere ve sözlük bilimsel araştırmalara göre, eski Gürcü savaş sanatının, kendi savaş deneyimini ve diğer ülkelerin terminolojisini birleştiren büyük geleneklerin taşıyıcısı olduğu ortaya çıkmaktadır.³¹

Orta Çağ Gürcü Ordusunda Kullanılan Savaş Araç Gereçleri

Gürcü askerlerinin görevlerini yerine getirebilmesi için bir savaş atına, bir kılıca, bir mızrağa, bir kalkana, bir miğfere, bir zincir zırh bir çadır ve bir yük atına ihtiyacı vardı. Bir savaş atına sahip olmak ve onu tepeden tırnağa donatmak ise ancak zenginler tarafından veya zenginlerin yardımıyla yapılabilirdi.³² Savaş alanında at her zaman çok önemli olmuştur. Bir süvarinin hayatı ata bağlıydı, bu yüzden atın korunmasına en başından beri büyük önem verildi. 3 bin yıldan beri atlar kumaş veya deri ile kaplanmıştır. Savaş atı zırhı, at arabasının koruyucu kılıfından doğmuştur.³³

Sadece bir silaha ve bir ata sahip olmak ve üzerinde oturmak yeterli değildi. Profesyonel asker yetiştirmek, ekipmandan daha pahalıya mal olmuştu. Ağır teçhizata sahip ağır bir binici savaşta ata binmek ve eyerdeki silahları etkili bir şekilde kullanmak için sürekli olarak kendini eğitmek zorunda kalmıştı.³⁴ Bu nedenle, savaşçıların kullanacakları silahlar ve savunma ekipmanları son derece önemli hale gelmişti.

Genel olarak silahlar iki türe ayrılır: saldırı ve savunma silahları. Gürcü saldırı araçları mızrak horoli (oroli), lakhvari, gmuri, khishti, libandaki, alebardi, tsati, kale taarruzlarında kullanılan sapan, mancınık (Sagorveli, Shuduli, Filakavani), ok ve yay, arbalet, gürz ve baltalar (lakhti, gurzi, goguti,

* Svanlar, Gürcistan'ın Kuzeybatısındaki dağlık Svaneti bölgesinin yerli halkı olan bir Gürcü halkıdır. Konuştukları Svanca Kartveli (Gürcü) dillerinden biridir. Strabon'un Coğrafyasında Svan halkıyla ilgili birçok bilgi vermektedir.

³¹ İoseliani, 2010, s. 9-11.

³² Tsurtsumia, 2014, s. 25.

³³ Mamuka Tsurtsumia, *Sakartvelos Samkhedro İstoriis Sakitkhbi*, Gamomcemloba, Mkhedari, Tbilisi 2013, s. 93.

³⁴ Tsurtsumia, 2014, s. 26.

değnek, argan, chuglugi), kılıçlar, bıçak ve hançerden oluşurdu. Savaşta başı korumak için miğfer, göğsü korumak için zincir zırh veya plaka zırh, zincir örgülü pantolon ve kalkan kullanılırdı.

Mızraklar*, insanların uzun zamandır kullandığı en eski silah türlerinden biridir ve farklı şekil ve boyutları mevcuttur. Sulkhan-Saba, mızrağı bir silahın genel adı olarak görür ve türlerini şöyle listeler: lakhvari, horoli, (oroli), gmuri, satkhedi, geon, shubi, khishti, zufan, libandak.

Lakhvari, eski Gürcü eserlerinde bir mızrak türü olarak geçmektedir. Gürcüce bir kelimedir ve 'la' başlığı ve khvreta ile aynı olan 'khvra' fiilinden oluşur. Khvra fiili ise delmek manasındadır. Lakhvari tabiri XII. yüzyıldan sonra yerini Farsça kökenli bir terim olduğu kabul edilen "Shub"a bırakmıştır. Şekil ve nitelik olarak (yaprak yüzü, üçgen vb.) birbirlerinden farklıydılar. Mızraklar savaşta caydırıcı olarak kullanılmaktaydı ve mızrakla donatılmış askerlere mızrakçı denilmekteydi.³⁵

Sapan*, Gürcü halkının en eski savaş araç gereçleri arasında iyi bilinir. Çok sayıda tarihî kaynak, Orta Çağ Gürcü ordusunda özel sapancı birimlerinin varlığından bahseder. Örneğin Kral Tamar'ın tarihçesine yapılan bir atıf şöyle der: "Üst ve orta okları atanlar ve taş atanlar ayağa kalksın." Merkezî güç kullanımına dayalı eski bir el silahı, yoğun bir kumaşın uzatılmış orta kısmına sahip deri bir kemerden oluşuyordu. Bu silah, içerisine bir nesne (taş, metal bilye vb.) yerleştirilerek kullanılan en basit aletlerden biriydi. 150-160 hamlede bir rakibe hasar verme yeteneğine sahiptir.³⁶ Sapan gibi geleneksel savaş aletlerinin yanı sıra, Gürcü kabilelerinin ok ve yayları da önemli bir yer tutuyordu.

Gürcü kabilelerinin ok ve yayları iyi kullanmaları hakkında Eski Yunan ve Roma kaynaklarında bilgiler buluyoruz. Bunlar arasında Strabon (Antik Yunan coğrafyacısı), Svanlara ait bilgiler vermektedir. Ona göre Svanlar mükemmel okçular idi. Oklarla insanları zehirleyip ani ölümlerine neden olmakta birlikte oklar zehirden ötürü kötü bir kokuya sahipti, bu kokudan sadece yaralılar değil, çevrelerindeki diğer savaşçılar da etkilenirlerdi.³⁷

Gürcü ordusunda, ok ve yay* silahları 17. yüzyıla kadar önemini korumuş ve ateşli silahlarla birlikte kullanılmıştır. Yay ve oklar, büyüklük ve kullanım

* Bk. Ek10.

³⁵ İoseliani, 2010, s. 4-5.

* Bk. Ek 5.

³⁶ K. Çoloyashvili, *Shurduli, Mecnierba da Teknika*, No1 1958; Mezmarishvili, 2018, s. 389.

³⁷ Tinatin Kaukhchishvili, *Strabonis Geografia, Cnobei Sakartvelos Şesakheb*, Sakartvelos mecnierbata Akademiis Gamomcemloba, Tbilisi 1957, s. 126.

* Bk. Ek. 9

şekline göre çeşitlenmiştir. Güney Gürcistan'da savaşçıların yalnızca ayağının yardımıyla kullanabileceği insan boyutunda oklar bulunmaktaydı. Dağlık bölgelerde ise nispeten küçük yaylar tercih edilmiştir.³⁸ Ok, uzun mesafelerde atış yapmanın ana araçlarından biridir.

Gürcistan'da Türk ve Moğol yayları yaygın olarak kullanılmış ancak yerel yapım yaylar da üretilmiştir. Tatar yayı ise yaydan daha etkili bir silah olarak öne çıkmıştır, isabet ve vuruş gücü bakımından diğer tüm yayları geride bıraktığı için özellikle güçlü bir silah kabul edilmiştir. Bu nedenle Roma papalarının girişiyle birkaç kez yasaklanmıştır.³⁹

Gürcü yayları üretimlerine göre iki ana tipe ayrılır: Basit (ahşap) ve işlenmiş (boynuz, kemik, metal). Yaylar, kişinin iki kolu arasındaki mesafeye göre yapılırdı. Basit bir yay, kesilmiş bir ağaç dalı ve "Sabami" olarak adlandırılan, her iki uca bağlı dönen bir yay kirişinden oluşurdu. Yay kirişi genellikle sığır derileri veya bağırsaklarından yapılırdı, kamış veya diğer bitkisel lifler de kullanılır, daha sonraki dönemlerde ise bükülmüş kenevir tercih edilirdi. Yaylar genellikle kiraz, fındık, dişbudak ve keçi söğüdü ağaçlarından üretilirdi.

Gürz* daha ziyade ateşli silahların icadından önce insanların yakın dövüşte kullandıkları vurucu, ezici, parçalayıcı bir saldırı silahı idi. Gürcistan'da çeşitli vurucu ve ezici silahların kullanımı; lakhti, gurzi, chuglugi, argan, değnek, amuda, ekalburta, inek başlı değnek gibi eski Gürcü yazılı kaynaklarında kullanılan zengin terminolojik malzeme ile doğrulanmaktadır. Çeşitli şekillerde yapı iskeleleri, Gürcistan da dâhil olmak üzere hem Batı hem de Doğu ordularında yaygındı. Doğu ordularında bu silahın en yaygın türü hayvan figürlü bir kafaydı (inek başlı, keçi başlı). Batı ordularında ana Lakh türlerinden biri Morgenshern (sabah yıldızı), bir kap, bir zincir ve bir zincire bağlı yıldız şeklinde bir metal kafadan oluşur. Bu türlerin her ikisi de Gürcistan'da iyi biliniyordu. Eski zamanlardan beri Gürcü silahlarında kullanılan savaş baltaları, göğüs göğüse savaşlarda da kullanılan "Satseruli" adlı baltayı içermektedir. Savaş baltalarının göğüs göğüse muharebede kullanıldığı geç feodal Gürcistan'da da doğrulanmıştır. Bu dönemin savaş baltaları, tek kanatlı ve çift kanatlı olup genellikle altta dört uçlu bir mızrakla biten metal bir silahtır.⁴⁰

Kesici silahlar, yapısal olarak kama şeklinde tasarlanmıştır ve hançer, bıçak ve kılıç gibi türleri içerir. Zarar verme eylemleri delme, kesme ve ezme

³⁸ İoseliani, 2010, s. 7.

³⁹ Margişvili, 2008, s. 94.

* Bk. Ek 4.

⁴⁰ İoseliani, 2010, s. 9.

şeklinde gerçekleşir. Bu silahlar, eski zamanlardan beri ateşli silahlardan önce bilinen ana silah türü olarak kabul edilmiştir. Modern ordularda korunmuş Dirk (Rus denizcileri kullanmıştır, genellikle 50-80 cm uzunluğundaydı) askerî bıçaktı ve sertti. Kesici bazı türleri spor müsabakalarında kullanılan meç, hançer, kılıç da var idi.⁴¹

Kılıç ise Gürcü ordusunda tarihsel olarak Makhvili ile Khmali olarak adlandırılır. Bu iki tabir eş anlamlıdır, İncil'in eski Gürcüce çevirilerinde eş zamanlı olarak görülür.⁴² Kaliteli bir kılıç yapmak ciddi bir bilgi birikimi ve uzun bir zamanı gerektiriyordu. Arkeolojik verilere bakılarak kılıçlar kısa (50 cm'ye kadar), orta (50-70 cm) ve uzun (70 cm'den fazla) olmak üzere üç kategoriye ayrılır. Kılıç bıçağının uzunluğu, saldırı ve savunma gereksinimlerine ve ağırlığa göre belirlenir.⁴³ Orta Çağ'da Gürcistan'da düz kılıçlar yaygındı ve 13. yüzyıldan itibaren Kıvrımlı olarak şekillendirilmiş kılıçlar kullanılmaya başlandı. Avrupa'dan ithal edilen kılıçların ortak adı Fransız "Prangula" idi. Avusturya, Almanya ve İtalya'dan da kılıç ithal ediliyordu.⁴⁴

Gürcü Gorda* kılıçlarının Avrupa'dan geldiği söylene de Gürcistan'da da yapılmaktaydı. Gorda kılıçları Gürcistan'da 13.-14. yüzyıllarda biliniyordu, Cenevizli tüccarların Orta Çağ'da Gürcistan topraklarında ticaret merkezleri açtıkları ve çeşitli hammaddelerle birlikte kılıç ticareti yaptıkları bilinmektedir. Geç feodal Gürcistan'da Gürcü ustaların, Kafkasya'da popüler olan Gorda yapım şekli gizli tutulmuş ve aileler içinde gizli kalan bu yapım tekniği nesilden nesile aktarılmıştır.⁴⁵

Gürcü Hançeri

Hançer, Arapça kökenli bir silah olup genellikle kısa ve eğri namlusu, sivri ucu ve tek veya çift ağızlı yapısıyla tanınır. Tarihsel olarak, hançerler Sâmi uygarlıkları tarafından geliştirilmiş ve özellikle Araplar arasında soyluların kıyafetlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Zamanla İslamiyet'in etkisiyle geniş bir coğrafyaya yayılmış ve çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Hançerler, savaş dışında tören silahı olarak da kullanılmaya devam etmiştir.

Kama ise daha eski bir silah türüdür ve hançerden farklı olarak düz ve simetrik namlusu ile tanınır. Namlu uzunluğu genellikle 15-45 cm arasında değişir ve tarih boyunca pek çok kültürde kullanılmıştır. Türk-İslam

⁴¹ Mezmariashvili, 2018, s. 390.

⁴² İvane Javakhishvili, *Masalebi Kartveli Eris Metarialuri Kulturis İstoriisatvis, Tomi III-IV*, Sakartvlos Mecnierebata Akademiss Gamomcemloba, Tbilisi, 1962, s. 248.

⁴³ Tsurtsumia, 2013, s. 138.

⁴⁴ İoseliani, 2010, s. 11.

* Bk. Ek 2.

⁴⁵ Tamaz Mçedlidze, *Sakartvelos Simbolika*, Tbilisi 2009, s. 197.

dünyasında özellikle Kafkasya'da, Çerkezler ve diğer Kafkas halkları tarafından kullanılan kama, gelişmiş süslemeleri ve işçiliğiyle dikkat çeker. Kamaların kabzaları genellikle fildişi veya boynuzdan yapılır, üzerinde farklı motifler ve yazılar bulunur.⁴⁶

Hançer*, Diğer silahların daha az etkili olduğu göğüs göğüse muharebe için tasarlanmıştır. Savaşta sıkışık, ani ve sessiz saldırılar sırasında kullanılırdı. Çok yönlü muharebe özellikleri ve evrenselliği nedeniyle hançer, İslami askerî yazılarda büyük saygı görmektedir.

Tsursumia'nın *Gürcü Hançeri* adlı çalışmasında, 13. yüzyılın başlarında Farisi askerî incelemesinin yazarı Mübarekşah'ın hançeri çok övdüğüne değinilmiştir. Mübarekşah'a göre, bir askerin her türlü silahı olsa da hançeri yoksa silahları yeterli ve kusursuz sayılmaz. Ancak yalnızca bir hançeri varsa ve başka hiçbir silahı yoksa silahının eksiksiz ve hatasız olduğu kabul edilir.⁴⁷

Kafkasya bölgesinin en iyi bilinen silahı olan "Khanjali" bir tür kısa kılıçtır. Bunun ucu boyunca sivrilen geniş iki kenarlı düz bir bıçağı, koruyucusuz bir kabzaya yerleştirilmiş, kare kesitli kavrama ve yuvarlak düz kabzası mevcuttu. Tasarımı Roma Gladius'una çok benzemektedir.⁴⁸

Hançer, Farsça Khanjali kelimesinden türetilmiştir ve eski zamanlarda Makhvili olarak adlandırılmıştır. İsim değişikliğinden dolayı silahta bir değişiklik olup olmadığı hakkında bilgi bulunmamaktadır, ancak eski günlerde hançer benzeri bir silahın olduğu düşünülebilir.⁴⁹

Savaşta saldırı silahları kadar savunma silahları da önemlidir bu yüzden eski zamanlarda da var olduğu görülmektedir. Kaynaklar Gürcü kabilelerinin en başından beri tahta, keten ve deriden yapılmış çeşitli savunma araçları kullandıklarını gösteriyor. Savunma silahı, amacına göre birkaç türe ayrılır: 1. miğfer-başlık, 2. kalp-göğüs, 3. bel altı savunma, 4. kalkan ve kelt. Gürcistan'ın her yerinde savunma araçlarının yaygın olduğu ve köklü bir görünüme sahip olduğu görülmektedir ve üretimi ise halka aittir.

Miğferler

Miğfer*, kişinin kendini koruması için tasarlanmış metal bir savaş gerecidir. Yüzyıllar boyunca sürekli değişim geçiren miğferler bir

⁴⁶ Tülin Çoruhlu, "Hançer", *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 548-549.

* Bk. Ek 6-11.

⁴⁷ Mamuka Tsursumia, *Kartuli Khanjali, İvane Javaxisvilis Saxelobis Tbilis Saxelmwifo Universitetis Saqartvelos İstoriis İstitutis Sromebi*, XI, Tbilisi 2016, s. 139.

⁴⁸ Anthony North *An Introduction to Islamic Arms*, London 1985, s. 35.

⁴⁹ Javakhishvili, 1962, s. 262.

* Bk. Ek 8.

dövüşçünün savunma teçhizatının önemli bir unsuruydu. Savaşta miğferler, bir savaşçının savunmasını ve hayatta kalma şansını önemli ölçüde artırırdı. Demir miğfer her savaşçı için çok değerliydi. Çoğu zaman miğfer, darbeli silahlara karşı daha az dirençli olmasına rağmen kılıç ve ok darbelerine dayanırdı.⁵⁰

Gürcistan topraklarındaki arkeolojik araştırmalarda bronz miğferler bulunmuş ve sonraki yüzyıllarda yerini demir ve çelikten yapılmış miğferler almıştır. Orta Çağ'ın en iyi Gürcü miğferleri, milli müzenin yabancı personeli tarafından Gürcistan'dan Avrupa'ya kaçırılmıştır.

Geç feodal dönemin Gürcü savaş miğferleri esas olarak dört tiptir: Chachkan (kâse şeklinde), oval şeklinde miğfer, papanaki formu ve çabalahi (zincir peçelik). Yüzeyi daha çok çeşitli süslemeler ve güllerle betimlenmiştir. Miğferin ön tarafında, gerekli konumda bir vida ile tutturulmuş bir burun koruması vardır. Miğferin arkasına, kulakları ve boynu korumak için sıkıca dokunmuş bir zincir ağ takılırdı. Savaşçılar, yenilenlerin miğferiyle zafer kadehi içerlerdi. Genellikle düşmanın miğferi kiliseye bağışlanırdı.⁵¹ Miğfer Gürcistan'ın farklı bölgelerinde çeşitli adlarla anılmaktadır: Bunlar zurchi, chachkani, zaradi ve chabalakh idi.⁵²

Zincir Zırh

Orta Çağ'da Zincir zırh, savaşlarda düşmanın saldırı silahlarının darbe ve atışlarına karşı hayati bölgeler başta olmak üzere vücudun zarar görmesini engelleyen en önemli savunma silahlarından biriydi.⁵³ Üretim malzemesine göre zincir gömlekler* çoğunlukla çelikten yapılmıştır. Bir zinciri örmek için yaklaşık 15-20 bin halkaya ihtiyaç vardı, zincir halkalarının sayısı döküm zincirin hacmine bağlıydı. Etnografik verilere göre, kadınlar özellikle Svaneti, Racha ve Khevsureti bölgelerinde kuyumculukla aktif olarak ilgilenmişlerdir. Khevsureti'deki kadınlar ise, aynı zamanda babaları, erkek kardeşleri ve Ortodoks insanlar için zincir zırhlar örme işiyle de meşgul olmuşlardır.⁵⁴

Zincir zırhın türü, özellikleri ve isimleri hakkında detaylı bilgi yine Sulkhan-Saba'da bulunabilir. Ona göre Zincir zırhlar için genel terim, beş cinsten oluşan zırhtı: Samankani, Zeidali, Khosroani, Kirifka ve Jabala.

⁵⁰ Tsurtsumia, 2014, s. 75.

⁵¹ Kartuli Materialuri Kultris Etnografiuli Leksikoni, <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=39&t=1504> 23.11.2024 00:30

⁵² Ioseliani, 2010, s. 15.

⁵³ Aydın Usta, "Zırh", *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 391.

* Bk. Ek 3.

⁵⁴ Kartuli Materialuri Kultris Etnografiuli Leksikoni, *Jachvis, Perangi*, <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=39&t=5751> 23.11.2024 00:35

Sulkhan Saba iyi bir zırhın nasıl görünmesi gerektiğini şöyle tarif eder: Zırh uzun ve geniş olmalı, zincir halkaları sıralı bir şekilde örülmeli, açılması zor olmalıdır; nemli ortamda geç ıslanması, Zincirinin yığın hâline gelmemesi, gömleğin bel altının biraz daha kalın olması, gömleğin göğüs, omuzlar ve kasık kısımlarının kalın ve kıvrımlı olması gerekir. Zırhın bölümlerini (boynu, kolları, dirsekleri, dizi koruyan parçaları) Gürcistan'da görmek mümkündür.⁵⁵

Zincir zırhın dışında önemli Savunma silahlarından olan kalkan*, eski zamanlardan beri Gürcü kabileleri tarafından kullanılmakta idi. Başlangıçta, örülmüş hasır, ahşap, deri veya metal kalkanlar kullanıldı. Gürcü kabileleri çoğunlukla küçük yuvarlak kalkanlar kullanırdı. Bunlar arasında sadece İberyalıların büyük kalkana sahip olduğu bilinmektedir. Gürcistan'da bulunan en eski bronz kalkan Milattan önce XII. yüzyıla aittir. Bu şekle sahip kalkanlar burada XVII. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Kalkan yapımı tüm bölgede biliniyordu, çoğunlukla üstte metal çıtalar bulunan, ahşap yataklı kalkan yapılıyordu. Doğu Gürcistan dağlarında kalkan için gerekli deriler siyaha boyanmıştı, bu nedenle, onlara "Siyah kalkan yapıcıları" ya da "Kara Kalkanlar" adı verilmişti. Gürcü yuvarlak kalkanları, malzeme ve üretim tekniğine göre dört gruba ayrılabilir: Ahşap, deri, hasır ve metal kalkanlar.

Kalkanın savaştının omzuna asıldığı deri bir askısı vardı. Arkasında bir el askısı vardı. Khevsur adı verilen normal yuvarlak kalkana el olarak "Ubi Kalkanı" bedeninin sol tarafına kalbi korumak için yerleştirilirdi. Bu kalkan Khevsurlular tarafından geç dönemlere kadar kullanıldı. Kalkani tabiri Gürcü literatüründe de kullanılmıştır. 50-70 cm çaplarında spiral kalkanlar da kullanılmıştır.

Sivil halkın kullanabileceği silahlara gelince barış zamanında tam teçhizat giyilmesi tavsiye edilmemiş bu yüzden temel silahlar Gürcü ailelerinde mevcut bulunurdu. İvane Javakhishvili'nin işaret ettiği gibi silah taşıma kuralı ancak nüfusun kendisini beklenmedik tehlikelerden korumaya zorlandığı iç ve dış durumlar sırasında uygulandı. Bununla birlikte Gürcü yaşamında, Gürcü kıyafetlerinin (kemer-hançer) bir parçası olan değerli, törensel bir hafif silah giyme kuralı vardı.⁵⁶

Askerî gelenekler ve silah taşıma geleneği hem Gürcistan ordusunda hem de halk arasında yüksek düzeydeydi. Aileler, oğullarına küçük yaşlardan itibaren binicilik öğretmeye başlamakta ve 15-16 yaşlarından itibaren gerçek bir silah taşımalarına izin vermekteydi. Bu gelenek, Gürcistan'da savaşçı kültürünün derin köklere sahip olduğunu ve her bireyin savunma yeteneklerini geliştirdiğini göstermektedir. Gelişmiş savaş ve savunma silahlarının

⁵⁵ İoseliani, 2010, s. 16.

* Bk. Ek 12.

⁵⁶ İoseliani, 2008, s. 18.

çeşitliliği ve kalitesinin yüksek olması, Gürcistan'ın güçlü, deneyimli ve büyük geleneklere sahip savaşçıların ülkeyi başarıyla savunmasını sağlamıştır. Böylece, Gürcistan kadim bir savaş alanı olarak kabul edilmiş ve dünya askerî sanatının gelişimine katkıda bulunan bir ülke olarak tanımlanmıştır.⁵⁷

Diğer Silahlar

En ilginç silah türlerinden biri Yüzüktür*, sadece Khevsureti bölgesinde yayılmıştır. Yüzük, dış halkası bileylenmiş veya dişlerle kaplı yassı demir bir halkadır. 12 farklı ismi tespit edilmiştir: Saturi Satseruli, Khveva, Zurgana, Magala, Ghajia, Lesula, Tsalkbila ve diğerleri. İşaret parmağı, adından da anlaşılacağı gibi, parmak üzerine yapılmış ve genelde yakın dövüş sırasında kullanılmıştır. Keskin ağız ve dişleriyle insanlara ciddi zararlar veriyordu. Kesici dişler, diş kökleri, yuva ve kulaktan oluşuyordu. Yerel ustalar tarafından yapılmış, sadece Khevsureti'de yayıldığı tespit edilmiştir ve bu nedenle Khevsureti kültürünün bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Orijinal şekli ve amacı nedeniyle, herhangi bir silah grubuna bu keskin yüzük kılıcı sokmak zordur.⁵⁸ Günümüzde muştâ benzeri bir kullanımına sahiptir.

Dashna, Bıçak, (Dana)

Dashna*, hançerden biraz büyük kılıçtan ise küçük olan bir tür kesici silahtır. Eski Farsça bir kelimedir ve çizmenin boğazına gizlenebilecek küçük bir bıçak anlamına gelir. Dashna göğüs göğüse dövüş sırasında kullanılırdı. Bu terim IX.-X. yüzyıllarda yaygınlaşmış adlandırılmıştır ve savaş silahlarının yanı sıra kalatoz bıçaklı silah olarak da adlandırılmıştır. İvane Javakhishvili'ye göre bu terim yalnızca Khevsuri lehçesinde günümüze kadar ulaşmıştır ancak, Svaneti'de de yaygın olduğunu belirtmek gerekir. Günümüzde ev eşyası olan bıçak, XII. yüzyıla kadar savaş silahıydı. Ancak Dashna'nın başından beri ekonomik bir amacı olduğu anlaşılıyor ve bu da etnografik ve dilsel materyallerle doğrulanıyor. Özellikle, Svan şiiirlerine göre, Svanlar bıçağı savaşta başarılı bir şekilde kullandığı ve bıçağın, savaş ana ekipmanlarından olduğu biliniyor.⁵⁹

Kama, Kafkasya'da Khancal ve Gürcistan'da kama olarak adlandırılan kısa bir kılıçtır.⁶⁰ Acara kaması Gürcistan'da oldukça popülerdi. Babaskama'nın

⁵⁷ İoseliani, 2008, s. 21.

* Bk. Ek 7.

⁵⁸ İoseliani, 2010, s. 12-13.

* Bk. Ek 13.

⁵⁹ Nugzar Antelava, Manana Bukia, İrma Khvaşilava, Merab Chukhua, *Kartuli Kulturis Etnolingviusturi Enciklopedia, (Dziritadi Makhasiateblebi)*, Tbilisi 2023, s. 122.

⁶⁰ *Knives and Swords: A Visual History*, ed. Chris McNab, Dk, Newyork 2010, s. 269,

bıçağı çelikten yapılmıştı, tek kenarlı ve yivliydi. Birçok boyutu vardı. Sap kısmı boynuz, kemik ve ağaçtan yapılmıştır. Babaskama'nın bazı örneklerinin katran formu, orkapa formuyla biten Türk yatağanının etkisini göstermektedir.⁶¹

Sonuç

Orta Çağ Gürcistan'ında askeri organizasyon ve teçhizat ülkenin siyasi ve askeri gücünün temel direklerinden birini oluşturuyordu. Gürcistan coğrafi konumu nedeniyle Doğu ve Batı kültürlerinin etkisine maruz kalmış bu da savaş teçhizatı ve taktiklerine önemli katkı sağlamıştır. XI. yüzyıldan itibaren askeri organizasyon feodal sisteme göre belirlenmiş ancak krallık döneminde Gürcü ordusunun savaş yetenekleri giderek gelişmiştir.

Kral IV. Davit ve Kraliçe Tamar'ın hükümdarlığı döneminde Gürcistan, bölgedeki askeri başarısının doruğuna ulaşmış ve bu dönemde kullanılan askeri teçhizatlar ise Gürcü ordusunun düşmanlarına karşı stratejik avantaj kazanmasını sağlamıştır. Gürcü savaş sanatları, zamanın savaş ihtiyaçlarını karşılamak için hem yerel unsurlar hem de diğer kültürlerden etkilenecek zenginleştirilmiş ve geliştirilmiştir.

Sonuç olarak Gürcistan'ın güçlü askerî geleneği, savaş sanatları ve teçhizatındaki gelişme ülkenin siyasi istikrarını sağlamış ve bölgedeki nüfuzunu artırmıştır. Gürcü savaş sanatları hem Doğu hem de Batı askerî kültürlerinden etkilenmiş olsa da benzersiz yerel unsurlar içermekteydi ve bu da onları dünya savaş sanatları tarihine önemli bir katkı haline getirmiştir.

Bu çalışma, Türkiye'de Gürcistan'ın askerî tarihine dair kaynakların ve akademik çalışmaların azlığını göz önünde bulundurarak bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bu nedenle çalışmanın, Gürcistan'ın askerî geleneği ve stratejileri hakkında daha derinlemesine bir anlayış sunarak Türkçe literatürdeki eksiklikleri gidermesi ve gelecekte yapılacak araştırmalar için bir temel oluşturması beklenmektedir.

Kaynakça

- Ançabadze, G. (2011). *Sakartvelos Samkhedro İstoriis Sagitkhebi, 1921 Tslamde*, İlias Sakhemtsipo Universitetis Gamomcemloba, Tbilisi.
- Beridze, G. (2015). *Sakartvelos Samxedro İstoriis Periodizacia (Sakitxis dayenebis Cda), İvane Javajshvilis Saxelobis Tbilisis Saxelmwifo Universitetis Saqartvelos İstoriis İnstitutis Shromebi*. IX, Tbilisi.
- Çolakaşvili, K. (1958). *Shurduli, Mecnierba da Teknika*, No, 1.

⁶¹ Antelava, Bukia, vd,2023, s. 269.

- Çoruhlu, T. (1997). "Hançer", *DİA*, C. 15, İstanbul, s. 548-549.
- Delibalta, Y. (2023). *Moğolların Harp Taktikleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Gamyrelidze G. (2010). *Omi Da Şeiarageba İberia-Kolkhetşi*, Bakur sulakauris Gamomcemloba, Tbilisi.
- İoseb, G. (1915). *Samkhedro Khelovneba Sakartverloşi: Nimuşebi Samkhedro İstoriidan*, Şroma, Tbilisi.
- İoseliani, K. (2010). Samxedro Shenaertbis Aghmnishvneli Kartul Terminologia, *İstoriul-Etnologiuri Dziejani*, XII, Tbilisi.
- İoseliani K. (2012). Samkhedro Etiketi Sagitkhebi, *İstoriu-Etnografiuli Dziejani*, XIV, Tbilisi.
- İoseliani, K. (2008). *Tradiciuli Kartuli Sabrdzolo İaragi, Meomris Biblioteka, No 21*, Sakartvelos Sheiaraghebuli Zalebis Gaertianebuli Stabi J7 Samxedro Ganatlebisa da sabrdzolo Momzadebis Departamenti, İv. javakhishvilis İstoriisa da Etnologiis İnstituti, Tbilisi.
- Javakhişvili, İ. (1962). *Masalebi Kartveli Eris Metarialuri Kulturis İstoriisatvis*, Tomi III-IV, Sakartvlos Mecnierebata Akademiss Gamomcemloba, Tbilisi.
- Joadze, İ. (1990). *Narkvevebi Sakartvelos Samxedro Khelovebis İstoriidan*, Gamomcemloba Sabchota Sakartvelo, Tbilisi.
- Kartuli Materialuri Kultris Etnografiuli Leksikoni, Jachvis, Perangi, <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=39&t=5751> 22.11.2024 15:00
- Kartlis Tskhovreba, (1955). S. Yauçişvilis Mier, Tomi I, Sakhelgami, Tbilisi.
- Kartlis Tshovreba, (2012). Tshovreba Tsminda Mefe Tamarisi, Akhali Kartlis Tshovreba, Targmna, Maia Rafava, Giorgi Macharashvili, Saeklesio Gamomcemloba, Akhali İveroni, Tbilisi.
- Khancali, <https://history.mod.gov.ge/ge/page/74/xanjali> 10.03.2022 15:40
- Kudava, B.-Saitidze, G. (2018). Tao-Klarceti Tarih ve Kültür Araştırmaları, Şota Rustaveli Milli Bilim Vakfı Desteği ile gerçekleştirilmiştir. Tiflis.
- Lang, David Marshall. (1997). *Gürcüler*, Ceylan Yayınları, İstanbul.
- McNab, C. (2010). *Knives and Swords: A Visual History*, Newyork.
- Margişvili, S (2006). *Mitebi da Realoba Davit Aghmashenebelis Mefobis Shesakheb, Omi Selchukta Samyaros Winaaghmdag*, Gamomcemloba Siesta, Tbilisi.
- Margişvili, S. (2008). *Şua Saukuneebis Samkhedro Khelovnebis da Sakartvelos Politikuri İstoria, IX-XV Saukuneebşi*, Natsili 1, Tbilisi.
- Metreveli, R. (1978). Didni Sakmeni, XI S. Meore Nakhevarisa da XII S. Pirveli Meotkhedis Sakartvelos İstoriis Zogierti Sakitkhi, Sabchota Sakartvelo, Tbilisi.

- Metreveli, R. (1986). *Davit IV Aghmashenebeli*, Sabchota Sakartvelo, Tbilisi.
- Mezmarişvili, E. (2018). *Kartuli Samxedro Terminebi da Ganmartebebi Samxedro Dargebis Mixedvit*. Tbilisi.
- Mçedlidze, T. (2009). *Sakartvelos simbolika*, Tbilisi.
- North, A. (1985). *An Introduction to Islamic Arms*, London.
- Nugzar A. (2023). Manana Bukia, İrma Khvaşilava, Merab Chukhua, *Kartuli Kulturis Etnolingviusturi Enciklopedia*, (Dziritadi Makhasiateblebi), Tbilisi.
- Öngül, Ö. (2016). *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca, İstanbul.
- Ratiani, G. (2013). *İstoriani, İstoriul- Şemecnebiti Jurnalı*, No, 10 (34), Oktomberi, Tbilisi.
- Subaşı, Ö. (2022). *Gürcistan Krallığı (XI-XIV. Yüzyıllar)*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Tavadze, Natalie. Geopolitics of the Central Caucasus, <https://www.geopoliticalmonitor.com/the-geopolitics-of-the-central-caucasus/> 22.11.2024. 23:00
- Topçışvili, R. (2017). *Sakartvelos İstoriul Etnografiuli Mkhareebi*, Tbilisi.
- Tsursumia M. (2013). *Sakartvelos Samkhedro İstoriis Sakitkhbi*, Gamomcemloba, Mkhedari, Tbilisi.
- Tsursumia M. (2014). *Shua Saukuneebis Kartuli Lashkari, (900-1700)*, Sadoktoro Nashromi, İvane Javaxisvilis Saxelobis Tbilisis Saxelmwifo Universiteti Humanitarul Mecnierebata Fakulteti, Tbilisi.
- Tsursumia, M. (2016). *Kartuli Hanjali, İvane javaxiSvilis saxelobis Tbilisis saxelmwifo universitetis saqarTvelos istoriis institutis Sromebi*. XI Tbilisi.
- Usta, A. (2013). “Zırh”, *DİA*, C. 44, İstanbul, s. 391-394.

Ekler

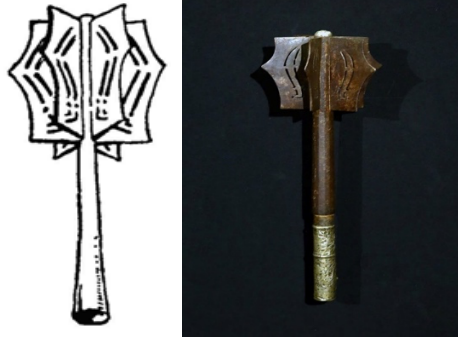
Ek I: Khevsur kılıcı. Tamaz Mçedlidze, *Sakartvelos Simbolika*, Tbilisi 2009, s. 147-149.

Ek II: Kral Erekle'nin Gorda kılıcı örneği
Gürcistan Ulusal Müzesi'nde saklanan örneğe göre kılıç Şam çeliği, altın, yakut, ahşap, deri, kakma dan oluşmaktaydı. Tamaz Mçedlidze, *Sakartvelos Simbolika*, Tbilisi 2009, s. 147-149.

Ek III: Zincir gömlek
Tamaz Mçedlidze, *Sakartvelos Simbolika*, Tbilisi 2009, s. 147-149.

Ek IV. Orta çağ elyazmalarına göre gürz.
Kutaisi Etnografya ve Tarih Müzesi. Tamaz Mchedlidze, *Sakartvelos simbolika*,
Tbilisi 2009, s.173.

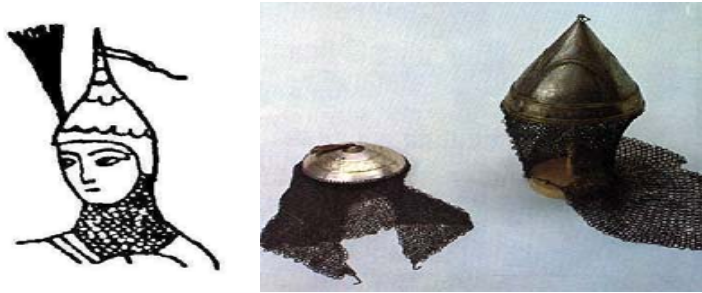
Ek V: Sapan, Şurduli. Orta çağda bir savaş aracı olarak kullanılmıştır.
<https://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/%E1%83%A8%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%93%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98> 22.11.2024 15:50

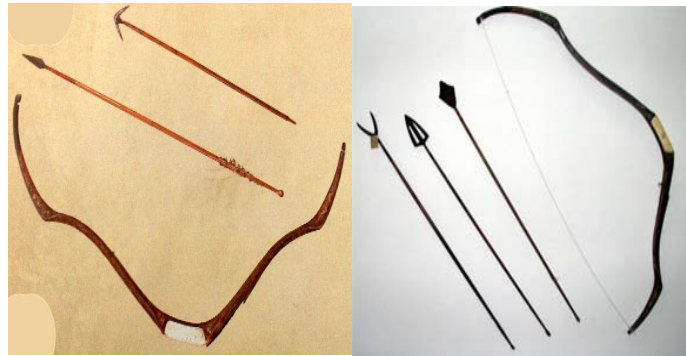
Ek VI: Gürcü hançer türleri
Georgians Weapons, The collection of S. Janashia Museum of Georgia, Tbilisi 2006,
s. 13.

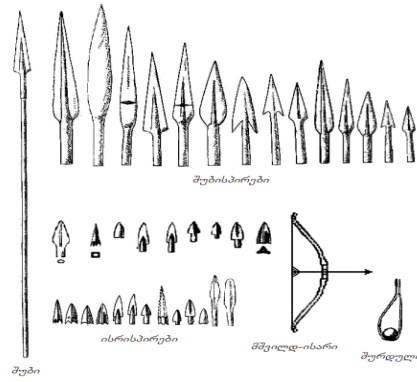
Ek VII: Yüzük, Tamaz Mçedlidze, *Sakartvelos simbolika*, Tbilisi 2009, s. 171.

Ek VIII: Gürcü miğferi, XV. Yüzyıla ait el yazmasından Tamaz Mçedlidze, *Sakartvelos simbolika*, Tbilisi 2009, s. 175.

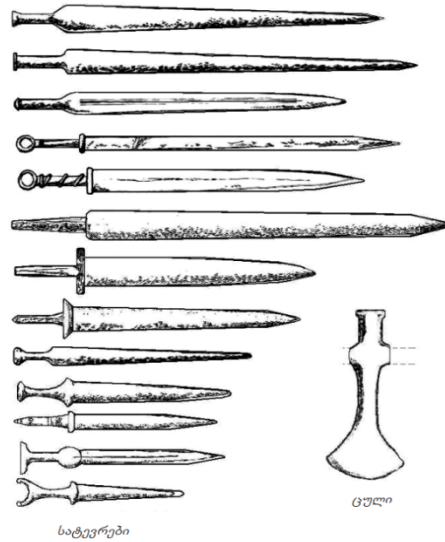

Ek IX: Ok-yay, Tamaz Mçedlidze, *Sakartvelos simbolika*, Tbilisi 2009, s. 174.

Ek X: Ok ve mızrak uçları

Gela Gamkrelidze, *Omi da Şeirağeba İberia- Kolkhetşi*, Bakur sulakuris Gamomcemloba, Tbilisi 2010, s. 143.

Ek XI: Kılıç ve hançer türleri.

Gela Gamkrelidze, *Omi da Şeirağeba İberia- Kolkhetşi*, Bakur sulakuris Gamomcemloba, Tbilisi 2010, s. 147.

Ek XII: 16-17. yüzyıla ait kanatlı bir kalkan örneği.
Tamaz Mchedlidze, *Sakartvelos Simbolika*, Tbilisi 2009, s. 170.

Ek XIII: Dashna, bıçak örnekleri, Ethnographic dictionary of the Georgian material culture, Meridiani, Tbilisi 2013.

Ek XIV: Bir kama örneği.
<https://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/%E1%83%A4%E1%83%90%E1%83%98%E1%83%9A%E1%83%98:Yama.jpg>
22.11.2024 16:00

